

Вступ

Сесе, 20. чысло «Річника Руской Бурсы» є ювілейне. Прото і тема, як то при ювілеях, є своего рода підсумувуюча. Не о підсумуваню самого «Річника» – його змісту, обсягу, характеру, тем, розвитку – сме подумали, лем о пізріню на тото, в ціли чого «Річник» был основанный – о пізріню на стан лемкознавства/русинознавства в ХХІ ст. Період, што остал вызначеный як основный для рефлексії, яку маме гев зыскати, є лем о пару років должшы од того, в яком выдаваный єст сес науковый періодык, основанный в 2005 р. Адже і наш часопис творил тото, чому хочеме ся присмотрити.

Треба єднак зазначыти, же ювілейніст то не єдина, а може і не головна причина, што влияла на проблематыку, якій посвячене єст сесе чысло «Річника Руской Бурсы». Сутьовым імпульсом при ей выборі была книжка Ігоря Любчика, о якій споминам в своїй статі, што довершыла нарастаюче во мі од должшого часу переконаня, же треба зробити оціну, критычні ся однести до того, што актуальні проходить в просторі лемкознавчых студий. Вказати іх осягніня, стан розвитку, але тіж не молчати о планных явисках, які лишены без критычної оціны шкодят не лем в науковым, але тіж моральным і соспільным аспекті. Явила ся рефлексия, же по такой 30 роках вартало бы зас провести своерідный реконесанс лемківской проблематыкы в досліджынях і публикациях, што односят ся головні до лемкозавства в Польщы, хоц не выключні. В рамках активности той самой, што і в 1995 р., Східньославянській Комісії Польской Академії Знань провели сме 21.02.2021 р., што правда не конференцію, але отворене

посіджыня комісії на тему: «Лемкознавство в ХХІ ст. – критычны рэконесанс». Выступілі зо спецыялістычнымі доповідямі о актуальным стані лемкознавчых досліджынь: др габ. Олена Дуць-Файфер, проф ЯУ (языкознавство і літаратурознавство), др Богдан Горбаль (лемкознавчы досліджыня за границьом і іх аднотуваня в Ньйоркскій Публічній Бібліотеці), др габ. Ева Міхна, проф ЯУ (антропалогія і саціалогія), Даміян Новак (історыя штуцы і рэгіональны студіі), др габ. Анджей Зэмба (історыя і студіі о памяці).

Публикация текстів опрацуваных на основі тых выступлінь през іх авторів мала становіти основне змістове ядро двадцетого чысла «Річніка Руской Бурсы». Єднак двое з выступуючых з доповідямі в 2021 р., Ева Міхна і Богдан Горбаль з ріжных прычын пе опрацувалі своїх тез до публікаціі, што поміяло в деякій ступени первістну концепцію плянуваного ювілейного чысла часопісу. Предкладаме го чытателям в кус інчым, мож менше спійным, але не менше інтэресуючым і вартістным віді.

Дві подіі, што проходили в 2023 р. в прасторі развітя карпаторусиньскых студій в Америці внеслі барз велікій вклад до тэкстоваго абсягу сесой публікаціі. Тэксты і ілюстраціі, які адносят ся до першой з ных – торжественной целебраціі пераданя безціннай Колекціі Carpatho-Ruthenica Павла Роберта Магочія під опіку і актывне заряджання Бібліотеці Рідкых Книжок Томаса Фішера (єдній з Бібліотек Торотского Універсітету) – выполнили част *Документы*. Тэксты Ксені Кебузінской, Едварда Касінца і Ніка Купенского не лем документуют тату так важну для прадолжання тырвалаго развітя карпаторутеністыкы подію, але тіж вказуют значыня велічезнаго бібліофільскаго туду проф. Магочія для дотеперішньаго развітя карпаторусиньскых студій не лем в Америці, але і на цілым світі. Сут доказом формуваня ся внутрішньаго русінознавства завдякы спілпрацуючому зо собом середовіску вчєных, більшіст з якіх мала змогу корыстаті в своїх досліджынях з унікальнай колекціі Магочія. Інстытуцієне забезпечыня колекціі Carpatho-Ruthenica гарантує, што ретельны, джерельні документуваны студіі будут ся развівати, незалежні од політычных абставін в карпатскій отчызні Русінів.

Тэксты, што адносят ся до другой подіі осталі опублікуваны в спецыяльній секціі, яка є для ных выдільєна в часті *Дыскус*. Секція названа «*Our People at 40: A Special Section*» (*Our People* по 40 роках: Спецыяльна секція) переносіт на страны «Річніка» тэкстовый ефект подіі, што проходила на 55. Конвенціі Асоціациі Славістычных, Східньоевропскых

і Євразійських Студій (Association for Slavic, East European & Eurasian Studies) в Філадельфії США (30.11–3.12.2023). Проведено товды панельову дискусію посвячену книжці *Our People: Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America* («Нашы люде: Карпатскы Русуны і їх потомны в пільній Америці») Павла Роберта Магочія в звязку з явлінном ся в 2023 р. пятого поправленого ей виданя. В дискусіи взяло участ пятеро вченых – Патрішія Кравчїк (The Evergreen State College), Рїчард Кастер (Carpatho-Rusyns of Pennsylvania), Роберт Зекер (Saint Francis Xavier University), Богдан Горбаль (New York Public Library) і Ніколяс Кайл Купенскїй (United States Air Force Academy). Вельопляново однесли ся они до представленой Магочїюм історії русиньскої дияспори в Америці, підкрисляючы выняткове значыня посвяченой їй публікації так для шыршого знаня о тїй соспільности, як і, головні, для самых Карпатскых Русинів, яким дозволяла она однаходити і розумїти себе в комплікуваным вельоетнічным, піддаваным домінуючым ідеологіям світі. Выповіди мают спеціалістычний характер. Кажда підносит інчый аспект в пізнїю на характер і значыня *Our People*. Веде ся дискусія о культурі, економії, расі, релїгії і соспільстві, підкрисляны сут змїны в окремых едїциях книжки. Важне, достосуване до проблематыкы сесого чысла «Рїчника Руской Бурсы» єст критычне пізнїя на текст Магочія в контексті актуальных дослїджынь в обшыри культурознавства, студий над дияспором, міграційных студий, транснародовых студий, студий над робїтничом клясом.

Заслугом Ніка Купенского є обведїня стисло односячых ся до пятох выдань книжки *Our People* текстів нарраційном рамом, што ставлят тоту канонїчну публікацію в шыршым контексті сучасного стану розвїтя карпато-русиньско-американьскых студий.

Спеціяльна секція, як дакус автономїчна, поміщена остала на кінци части *Дискурс*, якої початок вызначат текст мойого авторства «Основны перемїны в обшыри лемкознавчого дискурсу за остатне 25 років». Старала єм ся в ним навязати до спомненого реконесансу проведеного в 2021 р. через Східньославянську Комісію ПАЗ, але не ограничыла єм ся до філологічных студий і не доконала єм перегляду, лем концентрую ся на деякых симптоматычных явисках лемкознавства по 2000 р. Старам ся вказати характер тых змїн, їх причыны і вляня на стан теперїшнього лемкознавства.

Як наступны замїщены сут тексты двох інчых авторів, што были запрошены і выступили в реченым реконесансі. Текст Анджея Зембы

концентрує ся на досліджынях веденых през істориків, хоц выходит поза стислый круг історичных наук і односит ся тіж до декотрых прац повязаных з минулым і памятю о ним, яком занимают ся нп. антропологы, соціологы, літературознавці. Земба критычні приминат постмодерный дискурс памятьологічний, вказуючы на його маніпуляційніст і брак методологічных основ. Достерігат потребу розвита започаткуваных уж історичных студий веденых з лемківской перспектывы през лемківских дослідників.

Натоміст Даміян Новак представил характерный для власной дослідничой кондиції докладный перегляд досліджынь і публикацій з выділеної обшыри церковной архітектуры на Лемковині, в яком сігат рефлексийом меджевоєнного часу, але перегляду доконує за період од 1989 р. до днес.

Маючы так міцно репрезентувану в «Річнику» заокеанну карпаторусиністыку, рішыли сме ввести до сесого чысла пізріня на розвита науковых студий тіж в інчых регіонах, де становлят они динамічне явиско, в яком мож обсервувати зазначаючы ся тенденції ци напрямы. Пряшівска Русь – што як єдиный русиньскій регіон ма свої інституції, в тым самодільный Інститут Русиньского Языка і Культуры на Пряшівским Університеті і Музей Русиньской Культуры, які ма ся розвивати тіж як дослідничка единиця – є презентувана в статі Петра Медвідя. Автор концентрувал ся на языковых і соціолінгвістычных квестиях в контексті проголошыня 2025 рока на Словаках роком русиньского языка в звязку з тридцетилітьом його кодифікації.

Натоміст статя Михаіла Фейсы, репрезентуюча русинознавчы студії в Сербії, зосереджат ся на деяких языковых і языкознавчых проектах, што стремлят до введіня русиньского языка і культуры в інтернетовы ресурсы, побільшаючы його активніст і розпознавальніст в понаднаціональных, транскультуровых обшырях.

Павел Малецкій і Магдалена Піотровска приготовили для «Річника» спеціалістычну статью профілювану в подібным напрямі тзн. в сторону вказаня можливости схоснуваня модерных технологій і домен застосуваня штучной інтелігенції в досліджынях над ріжnymi вариянтами русиньского языка. В тым припаді дослідники тестували языковий модель OpenAI Whisper в ціли отриманя даных до аналізу і клясифікації вариянтів русиньского языка головні під оглядом їх близкости до домінуючых языків в даным регіоні. З цілом певністю сут то отворены на

будучність досліджыня, што маюч шансу розвивати ся в контексті сохрания і ревіталізації загрожыных языків і культур.

Дискурс завершат спомнена уж Специяльна секция з критычнымы текстами пятерых авторів і одповідю на них автора коментуваной книжкы.

В части *Переклады* заміщене остало тлумачыня на лемківській язык статі Йосепа Лірссена «Імагологія: О застосуваню етнічности до надаваня світу сенсу»

Як правило, наступном частю «Річника» сут *Інспірації*, а в них два барз інтересуючы, основаны на рефлексияк тексты: «Łemkowszczyzna „połemkowska”» Богдана Горбала і «Krytyczne (auto)refleksje na temat prowadzenia badań ilościowych w społeczności łemkowskiej» Юстины Олько і Анны Масляной. Оба односят ся до нарраций і досліджынь здомінуваных центровым дискурсом, в яких нияк не брана ест до увагы лемківска вражливост і травматычне досвідчыня.

Вкінци в части *Рецензии і справозданя* заміщена остала в анґлицкым ориґіналі і в тлумачыню на лемківській язык рецензия мойой книжкы *Treading Paths: Lemko Literature in the Years 1848–1918* (уактуальненый переклад монографіі о лемківській літературі другой половины XIX і початку XX ст.). Є то змодифікувана версія выдавничой рецензии приготовленой през Ніка Купенского.

На самым кінци, як все, находят ся лемківско- і польскоязычны «Запискы о авторах».

Зобраны в ювілейным 20. числі «Річника Руской Бурсы» тексты вносят мож некомплетне, але вельоаспектове, підбудуване вникливом рефлексийом підсумуваня такой 25 років розвита лемко-русинознавства в XXI ст. Хоц не мож забывати о його специфічных умовах, стимулях і ограничынях, треба тіж достеречы як оддзеркаляют ся в ним явиска диягнозуваны як тыповы для сучасной гуманістыкы. Не остали тіж поминены важны для лемківских студий тенденци до выражания внутрішньої перспектывы, власного досвіду і пізріня на культуру і історію.

Олена Дуць-Файфер

Краків 7.12.2024